

Op de Vlaamse vlinderdag begin maart werd de gedocumenteerde Rode lijst van de Vlaamse dagvlinders aan het publiek en de pers voorgesteld. Uit deze lijst blijkt dat het niet goed gaat met de dagvlinders in Vlaanderen. Maar liefst 21 van de 70 inheemse soorten zijn ondertussen verdwenen. 26 andere soorten zijn in mindere of meerdere mate bedreigd. Slechts 23 soorten zijn momenteel niet bedreigd.

(5x5 km) waarin de soort voorkomt in de periode 1981-1995 te vergelijken met het aantal atlasblokken in de periode 1901-1980. Door het grote verschil in het aantal gegevens tussen de beide perioden, was het, net als in Nederland, nodig om de gegevens te corrigeren met behulp van een factor, die rekening houdt met de inventarisatie-intensiteit in beide perioden.

Voor het bepalen van de zeldzaamheid werden de volgende criteria gebruikt: een zeer zeldzame soort komt in maximaal 10 van de 636 atlasblokken in Vlaanderen voor, een zeldzame soort in 11 tot 30 atlasblokken en een vrij zeldzame soort in 31 tot 80 atlasblokken. Soorten, die in meer dan 80 atlasblokken voorkomen noemen we algemeen.

De combinatie achteruitgang/zeldzaamheid bepaalt vervolgens in welke Rode lijst-categorie elke soort terechtkomt (tabel 1).

tekst:
**Dirk Maes &
Hans Van
Dyck**

De Rode lijst dagvlinders van Vlaanderen

Uit deze Rode lijst blijkt dat dagvlinders met 'voorsprong' de meest bedreigde diergroep in Vlaanderen vormen. Aangezien vlinders goede bio-indicatoren zijn, mogen we hieruit concluderen dat de toestand van de Vlaamse natuur helemaal niet rooskleurig is. Maatregelen dringen zich dan ook op...

Rode lijst-categorieën in Vlaanderen

In Vlaanderen worden (bijna) dezelfde Rode lijst-categorieën gebruikt als in Nederland (tabel 1). De Nederlandse categorie 'Ernstig bedreigd' heeft in Vlaanderen de naam 'Met uitsterven bedreigd' meegekregen. De categorie 'Gevoelig' in Nederland wordt in Vlaanderen opgesplitst in twee categorieën: 'Zeldzaam' en 'Achteruitgaand'. Zeldzame soorten zijn steeds beperkt geweest in hun voorkomen in Vlaanderen terwijl 'Achteruitgaande' soorten nog vrij algemeen voorkomen maar wel een duidelijke achteruitgang vertonen.

Achteruitgang en zeldzaamheid

Het berekenen van de achteruitgang gebeurde door het aantal atlasblokken

Tabel 1: Schematisch overzicht van de indeling in Rode lijst-categorieën op basis van achteruitgang en actuele zeldzaamheid.

Aantal uurhokken:	< 10	11-30	31-80	> 80
Achteruitgang:				
76-100%	Met uitsterven bedr.	Bedreigd	Kwetsbaar	Achteruitgaand
51-75%	Bedreigd	Bedreigd	Kwetsbaar	Achteruitgaand
26-50%	Kwetsbaar	Kwetsbaar	Kwetsbaar	Achteruitgaand
≤ 25%	Zeldzaam	Zeldzaam	Zeldzaam	Momenteel niet bedreigd

De Rode lijst

Tabel 2 toont alle bedreigde soorten van Vlaanderen, ingedeeld in de verschillende Rode lijst-categorieën.

Uitgestorven in Vlaanderen

Maar liefst 21 soorten (30%) zijn in Vlaanderen uitgestorven. Vijf van deze soorten worden nog af en toe als zwerver waargenomen, maar planten zich waarschijnlijk niet meer voort in onze regio. De Kleine parelmoervlinder wordt de laatste tijd zo goed als elk jaar waargenomen in een natuurreservaat ('De Westhoek' in De Panne) aan de Belgische kust. Er mag dus gehoopt worden

'De gedocumenteerde Rode lijst van de dagvlinders van Vlaanderen' telt 154 pagina's en is geïllustreerd met kleuren- en zwart/wit-foto's. Hij kost 450,- BF en is te bestellen door een briefje te schrijven naar Dirk Maes, Instituut voor Natuurbehoud, Kliniekstraat 25, B-1070 Brussel of door f 31,50 over te schrijven op giro-nummer 5134425 van De Vlinderstichting met vermelding van 'Vlaamse Rode lijst dagvlinders'.

Tabel 2: Rode lijst dagvlinders Vlaanderen. De soorten met een 'r' bereiken in Vlaanderen de rand van hun verspreidingsgebied. Soorten met een 'z' worden nog enkel waargenomen als zwervers. Een '?' bij het jaar van uitsterven duidt op waarnemingen van zwervers waardoor het moeilijk is om het exacte jaar van uitsterven te achterhalen.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	atlasbl. 1981-95	achter-uitgang in %	Uitgestorven sinds
Uitgestorven in Vlaanderen				
Zilverstreephooibeestje	<i>Coenonympha hero</i> ^r	0	100	1912
Kleine heivlinder	<i>Hipparchia statilinus</i> ^r	0	100	1930
Tweekleurig hooibeestje	<i>Coenonympha arcania</i> ^r	0	100	1935
Zilvervlek	<i>Clossiana euphrosyne</i>	0	100	1945
Adippevlinder	<i>Fabriciana adippe</i>	0	100	1950
Bretons spikkeldikopje	<i>Pyrgus armoricanus</i> ^r	0	100	1952
Woudparelmoervlinder	<i>Melitaea diamina</i> ^r	0	100	1954
Moerasparelmoervlinder	<i>Eurodryas aurinia</i>	0	100	1959
Grote ijsvogelvlinder	<i>Limnitis populi</i> ^r	0	100	1967
Bosparelmoervlinder	<i>Mellicta athalia</i>	0	100	1968
Pimpernelblauwtje	<i>Maculinea teleius</i> ^r	0	100	1973
Kaasjeskruiddikopje	<i>Carcharodus alceae</i> ^r	0	100	1974?
Duinparelmoervlinder	<i>Fabriciana niobe</i>	0	100	1977
Bruine vuurvlinder	<i>Heodes tityrus</i>	4	98	1977
Bleek blauwtje	<i>Lysandra coridon</i> ^r	2 ^z	97	1972
Bruin dikopje	<i>Erynnis tages</i> ^r	2	97	1973
Grote parelmoervlinder	<i>Mesoacidalia aglaja</i>	6 ^z	91	1971
Kleine parelmoervlinder	<i>Issoria lathonia</i>	25 ^z	86	1985?
Vals heideblauwtje	<i>Lycaeides idas</i> ^r	2	81	1995?
Rouwmantel	<i>Nymphalis antiopa</i> ^r	18 ^z	80	
Groot geaderd witje	<i>Aporia crataegi</i> ^r	19 ^z	76	1966?
Met uitsterven bedreigd				
Klaverblauwtje	<i>Cyaniris semiargus</i> ^r	2	99	
Zilveren maan	<i>Clossiana selene</i>	2	98	
Veldparelmoervlinder	<i>Melitaea cinxia</i>	6	94	
Veenhooibeestje	<i>Coenonympha tullia</i>	5	88	
Boswitje	<i>Leptidea sinapis</i> ^r	8	74	
Keizersmantel	<i>Argynnis paphia</i>	21	73	
Kleine weerschijnvlinder	<i>Apatura ilia</i> ^r	1	62	
Rode vuurvlinder	<i>Palaeochrys. hippothoe</i> ^r	1	62	
Bedreigd				
Aardbeivlinder	<i>Pyrgus malvae</i>	11	90	
Kommavvlinder	<i>Hesperia comma</i>	22	71	
Grote vos	<i>Nymphalis polychloros</i>	40	76	
Grote weerschijnvlinder	<i>Apatura iris</i>	12	67	
Sleedoornpage	<i>Thecla betulae</i>	22	66	
Gentiaanblauwtje	<i>Maculinea alcon</i>	23	65	
Kwetsbaar				
Heideblauwtje	<i>Plebejus argus</i>	40	76	
Bruine eikepage	<i>Nordmannia ilicis</i>	40	71	
Heivlinder	<i>Hipparchia semele</i>	79	63	
Groentje	<i>Callophrys rubi</i>	56	59	
Kleine ijsvogelvlinder	<i>Ladoga camilla</i>	55	58	
Bont dikkopje	<i>Carteroceph. palaemon</i>	64	35	
Bruin blauwtje	<i>Aricia agestis</i>	59	35	
Zeldzaam (Gevoelig)				
Dambordje	<i>Melanargia galathea</i> ^r	18		
Dwergblauwtje	<i>Cupido minimus</i> ^r	4		
Kalkgraslanddikopje	<i>Spialia sertorius</i> ^r	1		
Spiegeldikopje	<i>Heteropterus morpheus</i> ^r	5		
Onvoldoende gekend				
Iepepage	<i>Satyrium w-album</i>	1	98	

dat deze soort weldra, met een vlinder-vriendelijk beheersplan, uit de categorie 'Uitgestorven' geschrapt mag worden.

Met uitsterven bedreigd

Vier soorten hebben momenteel nog slechts één populatie in Vlaanderen en staan daarom in de categorie 'Met uitsterven bedreigd': de Kleine weerschijnvlinder, de Rode vuurvlinder, de Zilveren maan en het Veenhooibeestje. Het Klaverblauwtje kwam vroeger verspreid in

Vlaanderen voor, maar is nu beperkt tot de Voerstreek. De Keizersmantel en het Boswitje zouden op basis van de gebruikte criteria in de categorie 'Bedreigd' terechtkomen, maar werden toch in de categorie 'Met uitsterven bedreigd' ondergebracht. De reden hiervoor is dat het grootste deel van de waarnemingen in de periode 1981-1995 betrekking heeft op zwerfende exemplaren. De Keizersmantel heeft, net als de Veldparelmoervlinder, nog maar twee populaties in Vlaanderen, terwijl het Boswitje er nog slechts enkele heeft in het zuidoosten van de provincie Limburg.

Bedreigd

Van de zes 'Bedreigde' soorten is de Aardbeivlinder er het ergst aan toe. Als we enkel rekening houden met het aantal atlasblokken in de periode 1991-95 zou deze soort zelfs in de categorie 'Met uitsterven bedreigd' terechtkomen. Er zijn dus dringend maatregelen nodig voor het behoud van deze soort in Vlaanderen. De samenwerking tussen de eigenaar van één van de leefgebieden en een natuurvereniging bieden mogelijkheden voor het uitwerken van een geschikt natuurbeheersplan van dit ene gebied. De Grote vos is in deze categorie ingedeeld ondanks het feit dat de soort nog in 40 atlasblokken waargenomen werd in de periode 1981-1995. Net als bij de Keizersmantel en het Boswitje slaan de meeste gegevens op zwerfende exemplaren en niet op populaties. Het aantal populaties van de Grote vos is in Vlaanderen moeilijk in te schatten, maar is waarschijnlijk niet groter dan tien tot vijftien.

Kwetsbaar

In deze categorie vinden we vooral soorten van de heide enerzijds (Heideblauwtje, Heivlinder en Groentje) en uit de bosomgeving anderzijds: Bruine eikepage, Kleine ijsvogelvlinder en Bont dikkopje. Het Bruin blauwtje vervolledigt deze categorie.

Zeldzaam

Drie van vier 'Zeldzame' soorten zijn in Vlaanderen vrijwel steeds beperkt geweest tot het zuidoosten van de provincie Limburg en de Voerstreek. Het zijn typische soorten van kalkgraslanden: Dambordje, Dwergblauwtje en Kalkgraslanddikopje. Het Spiegeldikopje kwam en komt enkel voor in het noordoosten van Limburg waar de verspreiding aansluit bij het grotere verspreidingsgebied in de omgeving van Weert (Tax, 1989).

Onvoldoende gekend

De Iepepage staat momenteel te boek als 'Onvoldoende gekend', maar is waarschijnlijk uitgestorven in Vlaanderen. Door de verborgen levenswijze in de toppen van Iepen is het echter moeilijk om

zekerheid te verkrijgen over het nog al dan niet voorkomen van de soort.

Vergelijking tussen Vlaanderen en Nederland

Als we de Vlaamse (Maes & Van Dyck, 1996) en de Nederlandse Rode lijst (van Ommering et al., 1995) met elkaar vergelijken valt het op dat er een grote overeenkomst is (tabel 3). De groep van de bedreigde soorten is zo goed als identiek (in beide gebieden is 67% van de inheemse soorten in mindere of meerdere mate bedreigd). Ook bij de niet-bedreigde soorten zijn bijna alle soorten gelijk in beide gebieden. Enkel het Groentje (in Vlaanderen in de categorie 'Kwetsbaar', in Nederland niet bedreigd) en de Koningsnippel (in Vlaanderen niet bedreigd, in Nederland in de categorie 'Gevoelig') vormen hierop een uitzondering.

Toekomst

Uit de Rode lijst blijkt dat er dringend iets gedaan moet worden als we willen verhinderen dat de vlinderstand in het bijzonder en de natuur in het algemeen in Vlaanderen nog verder achteruitgaat. Dit zou kunnen gebeuren door een plan ter bescherming van de Vlaamse dagvlinders uit te werken. Naast het streven naar een verbetering van de algemene milieukwaliteit (tegengaan van verdroging, vermesting, vervuiling), zal er gezorgd moeten worden voor een aangepast natuurbeheer op plaatsen waar bedreigde dagvlinders voorkomen. In dit plan verdient een betere landinrichting, die rekening houdt met de beperkte mobiliteit van bedreigde dagvlinders, een belangrijke plaats. Als basis hiervoor kan de zogenaamde Groene Hoofdstructuur van Vlaanderen (De Blust et al., 1992) gebruikt worden (vergelijkbaar met de Ecologische Hoofdstructuur in Nederland). Hierin worden drie typen gebieden aangeduid: natuurkerngebieden, met als hoofddoel natuur, natuurontwikkelingsgebieden, met als hoofddoel het ontwikkelen van geschikte leefgebieden en natuurverbindingsgebieden, met als hoofddoel het met elkaar in verbinding brengen van de verschillende natuurgebieden.

Aangezien dagvlinders bijzondere eisen stellen aan hun leefomgeving zullen we concrete voorstellen moeten doen om deze Groene Hoofdstructuur ook voor vlinders geschikt te maken. Enkel op die manier kunnen de uitgestorven dagvlinders die voldoende mobiel zijn, terugkeren naar Vlaanderen en kunnen nog voorkomende bedreigde soorten nieuwe populaties stichten. Voor de meest bedreigde honkvaste soorten, die niet in staat zijn om op eigen kracht terug te

	Vlaanderen	Nederland
Uitgestorven	21	17
Bedreigd		
Met uitsterven/ernstig bedr.	8	7
Bedreigd	6	11
Kwetsbaar	7	10
Zeldzaam (Gevoelig)	4	2
Onvoldoende gekend	1	-
Niet bedreigd	23	23
Totaal aantal soorten	70	70
Aantal uitgestorven en bedreigde soorten	47	47

Tabel 3. Vergelijking van het aantal Rode lijst-soorten in Vlaanderen en Nederland.

foto: Henkjan Kievit

keren of om nieuwe gebieden te bereiken, zou grondig wetenschappelijk onderzoek gedaan moeten worden naar de redenen van hun achteruitgang of verdwijning. Voorbeelden van dergelijke soorten zijn Aardbeivlinder, Bosparelmoevlinder, Duinparelmoevlinder, Gentiaanblauwtje, Moerasparelmoevlinder, Vals heideblauwtje, Veenhooibeestje, Veldparelmoevlinder en Zilveren maan. Pas als uit dit onderzoek blijkt dat er in Vlaanderen nog geschikte gebieden bestaan en dat deze soorten niet spontaan zullen terugkeren, kan eventueel aan een herintroductie gedacht worden.

Literatuur:

- De Blust, G., E. Kuijken & D. Paelinckx, 1992. De Groene Hoofdstructuur van Vlaanderen. Gids Ruimtelijke Planning, 30: 1-29.
- Maes, D. & H. Van Dyck, 1996. Een gedocumenteerde Rode lijst van de dagvlinders van Vlaanderen. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud, 1996 (1).
- Tax, M. H., 1989. Atlas van de Nederlandse dagvlinders. Vlinderstichting, Wageningen / Natuurmonumenten, 's Graveland.
- Ommering, G. van, I. van Halder, C.A.M. van Swaay & I. Wynhoff, 1995. Bedreigde en kwetsbare dagvlinders van Nederland. Toelichting op de Rode lijst. Rapport IKC Natuurbeheer nr. 18.

Het Boswitje komt nog maar op enkele plekken in het zuidoosten van de provincie Limburg voor. Het is een met uitsterven bedreigde soort.

Summary

In March 1996 the Red List of butterflies of Flanders was officially presented. The list indicates a similar alarming situation as in the Netherlands; two-thirds of the indigenous species are either extinct or threatened. There is a large similarity in the species which are endangered in both countries. Adaptations in nature management and further scientific research are needed to save the Red List species.